

**Мистецький простір України:
історія і виклики сучасності**
Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ОБРАЗОТВОРЧОГО ТА ДЕКОРАТИВНО-
ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

Мистецький простір України: історія і виклики сучасності

Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції

ЗБІРНИК

РІВНЕ – 2017

УДК 7(477)(091)

Мистецький простір України: історія і сучасні виклики. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції // Упорядн.: О.А. Сташук, Л.В. Крайлюк. – Рівне : Рівненський державний гуманітарний університет, 2017. – 167 с.

© Кафедра ОДПМ
© РДГУ

До збірника увійшли матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції “Мистецький простір України: історія і виклики сучасності”, що відбулася 25-26 жовтня 2017 р. у Рівненському державному гуманітарному університеті. Захід мав на меті розгляд широкого кола питань, пов’язаних з розвитком мистецтва, мистецтвознавства та мистецької освіти в Україні та поза її межами.

Пропоноване видання містить статті докторів та кандидатів наук, молодих науковців, аспірантів, здобувачів у галузі мистецтвознавства, культурології, педагогіки, історії з Івано-Франківська, Рівного, Луцька, Полтави, Одеси. У збірнику порушені наукові проблеми, пов’язані з розвитком мистецьких процесів України в різні історичні періоди, теорією і практикою мистецької освіти, мистецтвознавчими пошуками та питаннями функціонування культурної спадщини. Деякі дослідження мають міждисциплінарний характер, поєднуючи мистецькі, філософські та самоідентифікаційні аспекти людського буття (Ямборко О., Вахрамєєва Г., Власюк О.). Чимало науковців звертаються до висвітлення регіональних мистецьких (О.Сташук, Римаренко Х., Підцерковна Я., Павлунь В.) та історико-культурних (Р. Шеретюк, Л. Крайлюк) явищ. Наукові розвідки згруповані тематично у три розділи, які загалом висвітлюють широкий спектр сучасної мистецької, мистецько-культурної та мистецько-педагогічної проблематики.

Видання розраховане на науковців, художників, педагогів та шанувальників національної культури.

Зміст

I. Культурно-мистецькі процеси України в історичній ретроспективі та європейський контекст

1. Шеретюк Р. Художньо-мистецькі виміри діяльності ордену піарів на Волині (кінець XVII – перша третина XIX ст.).....8
2. Ямборко О. Пошуки «національного стилю» як соціокультурне явище в історії українського суспільства початку XX ст.....19
3. Крайлюк Л. Варшавська академія мистецтв 30-х років XX ст. – польсько-український діалог.....29
4. Вахрамєєва Г. Дослідження українського народного декоративного мистецтва в контексті національних самоідентифікаційних процесів кінця XIX – початку XX ст.....37
5. Власюк О. Світова культурна цінність українського мистецтва в історичному вимірі.....43

II. Образотворче та декоративне мистецтво: явища та персоналії (освітні, теоретичні та практичні аспекти)

1. Сташук О. Традиції вітчизняного декоративно-прикладного мистецтва в дипломних роботах студентів кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва РДГУ.....61
2. Рубан-Головчук З. Живописні пошуки українських керамістів.....74
3. Римаренко Х. Живописні серії Юрія Писаря в контексті мистецьких процесів Івано-Франківщини початку XXI століття.....82
4. Підцерковна Я., Павлунь В. Скриня у інтер'єрі поліської родини (за матеріалами с. Березове Рокитнівського району Рівненської області).....89
5. Каленюк О.М. Використання начерків і зарисовок у процесі засвоєння дисципліни «Педагогічний рисунок».....97

6. Чернієнко В. Абстрактне мислення у створенні художнього образу.....	105
7. Майструк Н. Методика створення керамічного сервізу: технологічні аспекти.....	117
8. Матвієць В. Історичні аспекти розвитку імпресіоністичного пейзажу.....	124
9. Ломака П. Обрядово-звичаєва культура українського народу в образотворчому мистецтві XIX – першої половини XX ст.....	131

III. Проблеми дизайну та дизайн в освітньому просторі України

1. Ганжа М. Мистецтво етнодизайну як засіб естетичного виховання особистості.....	138
2. Завадская О. Фьюжн. Стилистическая тенденция XXI в. в дизайне интерьера.....	152
3. Закаблук Е. Технологія створення архітектурної вставки як елемента декору інтер'єру.....	158

Відомості про авторів.....	164
-----------------------------------	------------

СКРИНЯ В ІНТЕР'ЄРІ ПОЛІСЬКОЇ РОДИНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ С. БЕРЕЗОВЕ, РОКИТНІВСЬКОГО РАЙОНУ, РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті на основі зібраних польових етнографічних матеріалів, наявних джерел і наукової літератури, стисло аналізується один із видів народних меблів поліщуків інтер'єрного і обрядового користування - скриня. Прослідковуємо час її виникнення, матеріал, розміри, форму, варіанти конструктивних з'єднань, функціональне призначення.

Ключові слова: Західне Полісся, інтер'єр, народні меблі, скриня, бодня.

Постановка проблеми. Оглядаючи традиційну поліську хату кінця ХІХ століття, яка найкраще збереглася на рівненському Поліссі, бачимо в ній сліди давнини. Вони помітні в зрубах – клітках, які збереглися «окремими організмами» в ній, бачимо релікти стебом у трибоках – це особливий резерв антслов'янських старожитностей, яких більш ніде не знайти.

Поліська хата була не тільки житлом ззовні, але й священним місцем всередині. В її інтер'єрі в усій організації внутрішнього простору відбивалися чисельні народні традиції, символи, життєві правила, звичаї та обряди. Поліщуки донині переконливо заявляють що їх хата – «веліка», де долівка – земля, стіни – ліси, а стеля – небо із зірками. Така просторова тріада – композиція, на перший погляд, здається підкреслено асиметричною. А насправді хата на Поліссі дисиметрична. Простір має вісім осей композиції. Головна вісь з'єднує піч і покуття, тобто матеріальне і духовне; трудове і святкове. Протилежний напрям осі проходить через зону

приготування їжі біля вікна перед піччю і дальній кут за полом і ліжком поблизу скрині. Дві інші осі – поздовжжя, що йде із заходу на схід, і перпендикулярна до неї – з півдня на північ – пов'язують людину з чотирибічним оточенням, а відтак зі світом, бо головне чоло хати майже завжди орієнтоване на південь. Чотири кути, чотири стіни, чотири румби (румб – поділка на полі компасу, яка відповідає 1/32 частині горизонту) і чотири стіни земного існування людини – праця і відпочинок, матеріальне і духовне – саме вони закріплені цими осями [2, с.14].

У таких хатах поліщуки знаходили не тільки притулок від негоди, а й створювали собі умови для повсякденного існування для праці й творчості.

Внутрішнє обладнання поліського житла у своїй основі є загальноукраїнським. Тут, як і скрізь в Україні, кожний предмет в інтер'єрі мав своє символічне і обрядове значення. Для поліського селянина його домівка все життя була малою батьківщиною, про яку пам'ятаєш і куди прагнеш повернутися. Вона була храмом, всесвітом, який протягом доби перетворювався в їдальню, спальню, кухню, майстерню. Така багатфункціональність була властива і окремим предметам, зокрема скрині.

Чому власне скриня? У пропонованій розвідці ставиться **завдання** прослідкувати певні етапи використання скринь на території рівненського Полісся, зокрема в селі Березове Рокитнівського району.

Виклад основного матеріалу. Безперечно, автори свідомі того, що розв'язати задекларовану проблему на матеріалі лише одного етнографічного пункту – села не можливо. Проте, урахувуючи специфіку поліського краю, а також окремі реліктові явища, що збереглися тут донині і засвідчують етапність зміни засобів для зберігання одягу, дають можливість наблизитися до позитивного розв'язання порушеної теми.

При з'ясуванні зазначеної проблеми корисним є залучення матеріалів лінгвістичного аналізу. Щодо самого означення цього предмету, то назва «скриня» загальнослов'янська. Микола Ткач пов'язує етимологію слова з

поняттям «криниця». Що є спільним у цих словах та символічній підоснові? Насамперед, спільний корінь «скрн». В багатьох індоєвропейських народів цей корінь є основою слів з означенням журавель. Отже, слова «скриня» (криниця) і «журавель» мають спільні етимологічні витoki. Тобто є двома фонетичними відтінками одного «міфологічного образу» [9]. Так на ґрунті української мови маємо: слово «скриня» є фонетично спорідненим зі словом «журавель». Але в даному разі вони є різними семантичними відтінками єдиного фонетичного символу. Різниця між словами «скриня»-«журавель» очевидно лежить на рівні полярності стихій, де «скриня» – жіноче начало, а «журавель» – чоловіче. Підтвердженням цього факту є «попередниця» поліської скрині – бодня – циліндрична бочка із соснових чи дубових клепок з вухами і кришкою на яких часом випалювали або вирізували прості орнаменти (хрести, кружальця) [1].

Більш ймовірним є те, що поліська бодня за формою нагадує криницю (джерело, «жерело», «жерельце»). Звідси, бодня – скриня – це символ жіночої стихії, яка накопичує в собі енергетичний духовний потенціал родини через необхідну атрибуцію – полотно, вишивку, одяг. Відомо, що жіноче начало властиве викликати родючість і на певному віковому етапі (весіллі) віддавати все «іншому світу» – родині чоловіка. Саме тому «бодня», «скриня» є головним видом меблів у весільному обряді поліщуків.

У хатньому інтер'єрі поліщуків скриня відігравала не меншу роль, ніж піч або покуть. Оселя вважалася неповноцінною доти, доки на почесному місці не з'являлася «господиня хати» – скриня. Тому, переселяючись у нову оселю мешканці с. Березове Рокитнівського району перед входинами вносили скриню, що слугувала їм у попередньому житлі. Це родинне надбання мало привнести в оселю достаток і щасливе родинне життя. Усні наративи жителів Березового засвідчують, що перші скрині змінили традиційні бодні у 50-х рр. ХХ ст.

«Ох, яких тільки скринь тоді не було. І розмальовані, і вирізані, і окуті залізом» – згадує Чурилович Євдокія Тихонівна [7]. Інформаторка характеризує скриню, яка донині знаходиться у її нежилому будинку, як «дерев'яний ящик із дощок». Її ставили коло центральної стіни входу з дверей «між двома вікнами»; розміри скрині: довжина – 113см, висота – 68 см, ширина – 60 см.

Цікаво, що спогади інших респондентів с. Березове презентують інші розміри скрині: довжина – 120 см, ширина – 70 см, висота – 85 см. Змінним є місцезнаходження скрині. Вона стоїть біля покуті і використовується донині для зберігання одягу власниці [4].

Незважаючи на фрагментарність відомостей інформаторів с. Березове, які стосуються зазначеного питання, у сукупності вони засвідчують значну поліваріантність розмірів і видів скринь. Деякі респонденти відмовились представити на огляд скрині, бо «це не для людського ока» [5]. Але презентують їх у мовному означенні як коробку з «опуклим віком і ребрами, оббитими бляхою» [5]. Вони добре вписувалися в інтер'єр давньої поліської хати з її митими стінами, лавами, глиняним невибагливим посудом, ткацьким верстатом.

Згідно із зібраними польовими даними у с. Березове скрині були різні за розміром через розміри самої хати (за умови, що це скриня господині дому). Іншою причиною могли бути матеріальні статки родини: «У бідних і скрині бідні, малі» [7].

За свідченням старожилів у одній хаті поліщука, як правило, знаходилось три скрині – баби, мами, дочки; або – мами, невістки, дочки. Зважаючи на той факт, що скриня дочки у певний час мігрувала у іншу родину, її місце займала нова скриня меншої сестри. Ці відомості дають нам право ще раз констатувати наявність великої форми сім'ї на Поліссі. Березівчани готували придане для своїх дочок завчасно, майже від дня народження дівчинки, а років з п'ятнадцяти дочці купували власну скриню.

Згідно з традиційними приписами, скриня невістки стояла в коморі, щоб «не зганьбити скриню дочки». Коли ж і їй знаходилося місце в хаті, то для збереження функціональності інтер'єру, лаву, яка була довгою, вкорочували, поступаючись місцем для скринь. У «дівочих» скринях молодь зберігала придане, а у «маминих» чи «бабиних» – переважно верхній зимовий одяг. Скриню дочки накривали оздобленим тканим полотном. За свідченням Артема Данилюка скриня дочки стояла «між столом і полом» [3, с. 38], а «мамина» чи «бабина» під причілковою стіною.

У контексті сказаного доречно буде зауважити, що скриня у поліській хаті – найважливіша типологічна група серед традиційних народних меблів. Вона мала опукле (півкругле віко), ребра здебільшого оббивали бляхою. Зауважимо, що скринників – майстрів в с. Березове не було. Скриню, як правило, замовляли або купляли. Згідно із зібраними даними, нам вдалося знайти єдиного на сьогодні майстра з виготовлення «коробок», – коробів із соснової чи дубової дранки, в яких поліщуки зберігали одяг. Це Хомич Федір Михайлович – корінний житель с. Березове, який окрім свого бондарського ремесла, подає чітку інформацію про наявність у минулому в селі Березове своїх майстрів – скринників. Свідченням цього є чіткий опис технологічного процесу виготовлення скринь. Інформатор зауважує, що скрині в с. Березове виготовляли з деревини, яка росла поруч – з дуба та сосни. Майстер із лісу привозив заготовки для скрині («куфів» – по місцевому). Він їх розколював залізним клинком (чи сокирою) на бруски які залишав до повного висихання. Пізніше «брусочки» (шириною – 15 см, товщиною – 2,5 см, довжиною необхідного розміру майстер відшліфовував «гебліком» для того, щоб вони мали гладку поверхню. Перш ніж приступати до виготовлення скрині, уточнював розміри замовника. За розмірами збивав молотком і гвіздками основу із брусочків прямокутної форми. Потім до них прикріплювали гвіздками заготовки дощок, щільно скріплюючи одну до одної дерев'яною

струбциною. Кришку скрині робили у вигляді «півсонця», прикріплюючи її до основи металічними завісами.

Згідно з технологічними приписами, щоб у скрині можна було надійно зберігати цінні речі, майстер робив металеву петлю, яку закріплював викруткою на передній стінці скрині. До кришки чіпляв металеву стрічку, шириною 7 см, а наприкінці стрічки вибивав долотом продовгуватий отвір, який прикладався на петлю скрині і закривався замком. Щоб скриню було зручно перенести з місця на місце, на її бічних сторонах робили металеві ручки.

Внутрішня частина скрині складалася з двох відділів: прискринка по ширині скрині, завширшки 12 см, глибиною 7 см і основної частини. [6].

Особливу увагу слід приділити декору скринь в с. Березове. За твердженням науковця Селівачова М.Р. різьблення Полісся відрізняється «меншою заглибленістю в деревину, стриманістю оздоблення, простими розетками. Тут більш застосовують гравіровку, різьбу штампом, бондарські прийоми декору» [8, с. 94].

Головне місце в композиціях скринь с. Березове належить розетці – символі небесного світила. Кожна із них має свій характер: спокійний і зосереджений, динамічний і променистий. Поруч з центральною розеткою – сателіти, що відбивають її форму й енергію. Їх уявні орбіти позначені лініями мережок, де гострі неспокійні елементи контрастують з круглими, м'якими, рух перетікає в рівновагу.

Використання солярних знаків, як основного елементу композиції різьблення, подекуди поєднуються з одним або кількома хрестами. Якщо був один (центральный) хрест, то з обох боків від нього розміщували різьблені кола – сонячний символ.

Згідно з наявними матеріалами цікавим є декор для скрині нареченої в с. Березове – «зірочки з металу» [7]. Як бачимо, окуття скрині було «лицем» посагу молодої, і передбачало багатодітну сім'ю в майбутньому. Декоративні

накладні ковані елементи – «зірочки» ще більш підкреслювали колір натуральної деревини. В обстежених пам'ятках народного мистецтва поліщуків також мав місце варіант розмалювання скринь. За свідченням старожилів с. Березове «передня стінка куфера розмальовувалася за допомогою звичайного пензля, чи пальців руки – нанесено контурне зображення стилізованих квітів».

Респондентка Чурилович Є.Т. згадує, що малюванням «занималися часто жінки. Красок уживали крупних, додаючи яйце і молоко, а в кінці – столярський клей. Спершу малювали тло, переважно зелене, синє. Коли воно просохло, розмальовували рослинний орнамент червоною чи білою фарбами» [7].

На лицьовій стороні скрині Кравчені Марії Василівни зображено орнамент із чітко виділеним рапортом, де у кожному рапорті, кольорами, властивими для Полісся (синій, червоний, білий, зелений) розмальована композиція квітів. Скриня без ніжок з фігурним оздобленням низу.

Висновки Опрацьований матеріал репрезентує скриню показником добробуту поліської родини, окрасою житла. Як бачимо, скриня займала почесне місце в інтер'єрі поліської хати. Вона, як вид дерев'яних меблів, призначена для зберігання одягу та інших цінних речей.

І, зрештою, в селі Березове представлена елементами декору – соляними знаками і рослинними мотивами.

Список використаної літератури

1. Білоус Л. Скриня у побуті української родини. Шляхи доступу: http://www.mundem.kislyua.com/EXHIBIT/UACHEST_SHTML.
2. Гавриленко Л.А. Джерело: посібник з українського народознавства / Л.А. Гавриленко. – Запоріжжя: Просвіта, 2003. – 176с.
3. Данилюк А. Наша хата. Етнографічний нарис про традиційне поліське житло / Архип Данилюк. – Луцьк: Надстир'я, 1993. – 62с.

4. Записано в с. Березове в 2016 р. від Кравчені Марії Василівни, 1940 р.н.
5. Записано в с. Березове у 2016 р. Від Хомич Тетяни Миколаївни, 1941 р.н.
6. Записано в с. Березове у 2016 р. Від Хомича Федора Миколайовича, 1940 р.н.
7. Записано в с. Березове у 2016 р. Від Чурилович Євдокії Василівни, 1976 р.н.
8. Селівачов М.Р. Лексикон української орнаментики, іконографія, номінація, стилістика, типологія / Р.М. Селівачов. – 2-ге вид. – К.: Редакція вісника «АНТ», 2009. – XVI, – 408 с.
9. Ткач М. Криниця // Україна, 1991. – с. 28.

Pidtserkovna Y.Y, Pavlun V.R. Chest in the interior of the Polissya family. (Based on materials from Berezove village, Rokytne district, Rivne region) In the article, based on the collected ethnographic field materials, available sources and scientific literature, one of the types of Polissya folk interior furniture and for ceremonial usage is briefly analyzed – a chest. The article explores the time of its origin, material, size, shape, variants of constructive connections, functionality.

Keywords: Western Polissya, interior, folk furniture, chest, bodnya.

Подцерковная Я.И., Павлунь В.Р. Сундук в интерьере полесской семьи (по материалам д.Березовое, Рокитнивского района Ривненской области). В статье на основе собранных полевых этнографических материалов, имеющих источники и научной литературы, кратко анализируется один из видов народной мебели полещуков интерьерного и обрядового пользования – сундук. Прослеживается время его возникновения, материал, размеры, форма, варианты конструктивных соединений, функциональное назначение.

Ключевые слова: Западное Полесье, интерьер, народная мебель, сундук, бодня.

**Мистецький простір України:
історія і виклики сучасності**
Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції

ЗБІРНИК

Упорядники

Сташук О.А.

Крайлюк Л.В.

Відповідальність за достовірність інформації несе автор.
Думка редакції може не збігатись з думкою автора.